PAR JAUNATNES TIESISKO AUDZINĀŠANU

Vasara iegriezusies rudens pusē. Drīz beigsies skolēnu brīvdienas, un sāksies atkal jauns mācību gads. Sobrīd, kad izglītībai mūsu zemē tiek veltīta milzīga visas sabiedrības uzmanība, skolu kolektīvi nemitīgi pilnveido mācību un audzināšanas procesu, kā arī savlaicīgi gatavojas nākamajam darba posmam. Viena no skolēnu tiesiskā audzināšana. Jaunā mācību gada priekšvakarā iepazīstinām ar Rīgas 55. vidusskolas pieredzi skolēnu tiesiskajā audzināšanā.

Skolā ienāk jurists

Skolā iesteidzas pagara auguma virietis, tā ap gadiem trisdesmit.

— Labrīt, skolotāj! — viņu sveicina kāds ceļā pagadījies jaunākās klases zēns. Atņēmis sveicienu, pieaugušais apvaicājas:

— Vai rūtis savā vietā?

— Jā, skolotāj, kopā ar pārējiem valmigajiem iestiklojām. No tēva gan saņēmu pamatīgu brāzienu. Otreiz naudu rūtīm nedošot. Bet mēs tādas blēņas turpmāk nemaz nedarīsim. Tagad zinām, cik grūti stiklu iedabūt rāmī, — logu sitējs aizgūtnēm skaidro, it kā baidīdamies, ka klausītājs varētu aizliet, neuzklausījis viņu līdz galam.

— Nu redzi, tagad tu laikam sāc saprast, kāpēc jācienа skola, tās inventārs.

— Laikam... — novelk zēns, un draiskulīgās acis piekrītoši veras lielajā cilvēkā.

Kas ir šis «lielais cilvēks», kuru skolēni uzrunā ar «Lūdzu, skolotāj»? Pedagogs? Ne. Skolotāju štatu sarakstos viņa uzvārdu neatrast. Viņš ir Rīgas pilsētas Maskavas rajona tautas tiesas tiesnesis Leons Baumanis. Tātad — jurists. Nu jau divus mācību gadus 55. vidusskolu regulāri apciemo tiesību zinātņu speciālists. Kāpēc? Vai skolai nepieciešama likuma sarga pastāvīga uzraudzība, vai skolēni bieži pārkāpj morāles un tiesību normas? Protams, nē! Tiesa, kā kurā katrā skolā, arī šajā atgadās palaidņi un draiskuļi. Gadās, ka «izsitas» logs, kāds lielāks zēnkļis fiziski iespaidojis jaunklasnieku, kādu lietu spiesta izskatīt rajona nepilngadīgo lietu komisija. Diemžēl notiek vēl šādi pārkāpumi, kaut arī tie nedrīkstētu būt. Vienas no «zālēm» ir juridiskā izglītošana un tiesiskā audzināšana.

Jurists ienāk skolā, lai skolēniem temācītu zināt un cienīt likumu. Kā to panākt? Metožu ir daudz un dažādas. Ne jau vienmēr piemērojama tikai lekcija, kaut arī tā būtu ideāli sagatavota pēc mācību stundas principa. Un Leons Baumanis pastāsta kādu atgadījumu no skolas dzīves.

Divi zēni iekaustīja trešo — fiziski vājāku. Pēc uzbrucēju domām, esot pelnījis, jo palpuisītis un sūdzētājs nekad neesot īsts puika. Kopā ar klases audzinātāju noskaidrojām fizisko spaidu īstos cēloņus. Zēni bija nepareizi izpratuši, kas ir «īsta puikas» gods. Vajadzēja lauzt iesakņojušos aģērnos priekšstatus. Varējām jau sasaukt visus kopā un nolasīt pamācošu lekciju, ka kauties ir cilvēka necieniga darbība, vai sarīkot nodarbību, kas piebārstīta didaktikas vizuļiem par tematu — «Otram bedri rok — pats iekrīt», vai «Kas citam dubļus met — pašam trāpa», beigās vēl piebilstot, ka par sīko huligānismu iestājas atbildība administratīvā kārtā. Viss tas ir labi, tikai ne katrreiz šādi vispārēji ieteikumi piemērojami. Pats svarīgākais — atrast kontaktu. Man tas kaut kā izdodas, laikam tāpēc, ka mīlu bērnus — vienalga, kas arī, kādi viņi būtu — palaidņi vai paraugcilvēki.

— Labi, — es teicu dūru varoņiem, — uzskatu, ka jūs esat rīkojušies nepareizi, fiziski iespaidodami savu klases biedru, tāpēc es savukārt iekaustīšu jūs. Vai tas jums patīks? Zēniem nepatiktu vis. No tā laika par šo skolēnu kaušanos nekas nav dzirdēts. Un ne jau bailes no tā, ka es tiešām tādu absurdu būtu spējīgs izdarīt, bet gan iedvestā pārliecība, ka dūres ir vissliktākais arguments, notur viņus paš cieņas un pieklājības normas robežās.

Kā tautas tiesnesis Leons Baumanis nokļuva 55. vidusskolā? Nejaušība. Zinību biedrības rajona organizācijas juridiskā sekcija rūpējas, lai visās Maskavas rajona vidusskolās tiktu pasniegts fakultatīvs mācību priekšmets — padomju tiesību pamati. Lai to mācītu cilvēki ar augstāko juridisko izglītību. Jurists Leonam Baumanim «krita» 55. vidusskola. Oficiālais pienākums — vadīt nodarbības, izvadāt pa tiesnības dievietes Temīdas sarežģītajiem, bet tajā pašā reizē vienkāršajiem un loģiskajiem ceļiem 9., 10. un 11. klašu audzēkņus. Kā to veikt? Jābūt reizē pedagogam un jurīstam. Dažu skolu administrācija un fakultatīvā priekšmeta pasniedzējs pieturas pie principa — labs tas darbiņš, kas padarīts. Kā veikts — nav tik svarīgi. Saaicina paralēlo vai pat atšķirīgu klašu skolēnus vienkopus lielajā aktu zālē, atnāk jurists, nolasa lekciju, piemēram, kas ir noziegums, ilustrē teikto ar pāris «asiņainiem gabaliem» iz dzīves un beidz savu uzstāšanos ar tradicionālo uzrunu — vai jautājumi būs? Klausītāju vienaldzīgo acu simti nepārprotami liecina — nav. Lektors klusuciešanu uztver kā stāstītā pilnīgu izpratni un apmierināts atstāj auditoriju.

Leonam Baumanim šāds darba stils, ja tā varētu teikt, nelet pie sirds. Ja reiz mācīt, tad pa īstam. Un te nu jāpateicas arī skolas vadībai, kas nodrošinājusi normālus apstākļus — nodarbības katrai klasei atsevišķi. Vielas izklāsta metode — parastā mācību stunda. Jautājumi — katrā ziņā tādi, kas ieinteresē un ieintrigē klausītāju. Piemēram, mūsu tiesības un mūsu pienākumi, kāpēc cilvēki spiesti izdarīt noziegumus kapitāla zemēs, kāpēc vēl ir tādi, kas izdara likumu pārkāpumus pie mums, kad iestājas nepilngadīgo civiltiesiskā un kriminālatbildība, kādas tiesības un kādi pienākumi jauniešim, stājoties darba attiecībās, kas jāzina par militāro likumdošanu.

— Tiesību stundas metodika, liekas, vienkārša. — turpina Leons Baumanis. — Pirmās 20 līdz 25 minūtes — brīvs temata izklāsts, pēc iespējas dabiskāks, bez specifiskās juridiskās terminoloģijas. Teiktais jāpapildina ar tiesneša prakses materiāliem. Cenšos netiksmināties ap šausmu stāstiem. Interesantāko, protams, vienmēr paturu uz nodarbības beigu daļu. Tad seko juridiska spēle, kas parasti pāraug disputā. Klasei atstāstu kādu gadījumu, ko mēs, juristi, saucam par kāzusu, un skolēniem jāpasaka, kā pareizi izkļūt no mīnētās situācijas, kādu likuma pantu piemērot. Tas palīdz ne tikai iegaumēt juridisko materiālu, bet veicina arī loģisko domāšanu. Stundas pēdējās piecas minūtes var veltīt problēmām — kādi bija cēloņi konkrētam tiesību normu pārkāpumam, kādi pasākumi veicami, lai novērstu nevēlamās parādības.

Tātad skolēns ne tikai klausās, bet domā, spriež, aktīvi piedalās temata atklāsmē. Un vēl kas svarīgi — jāizgaismo ne tikai juridiskais materiāls, bet veiksmīgi jāsakausē ar to saistītie politiskās, patriotiskās un tikumiskās audzināšanas jautājumi.

Tomēr — viena lieta ir skolēnam stāstīt, pavisam cita — pārdzīvot, redzēt likumu darbībā. Kā tautas tiesnesim man tas izdarāms samērā viegli — jāuzaicina visa klase noklausīties kādu kriminālprocesu. Protams, pirms sēdes sākuma jauniešī attiecīgi jāsagatavo — jāieved tiesas zālē, jāpastāsta, jāparāda, kur procesa laikā sēž valsts apsūdzības uzturētājs, kur aizstāvis, kāpēc tiesu debatēs advokāts runā pēc prokurora uzstāšanās, kā noris tiesas izmeklēšana, pierādījumu savākšana un novērtēšana. Tiesas sēžu pārtraukumos jautājumi veļas kā no pārpilnības raga:

— Lūdzu, skolotāj, kas viņam — tiesājamajam, būs, uz cik gadiem atņems brīvību?

Leons Baumanis pasmīn — arī te — tiesas zālē, viņu godā par skolotāju, — un paskaidro, ka viņš kā tautas tiesnesis procesa laikā nedrīkst izteikt savu subjektīvo viedokli, ne par nozieguma kvalifikāciju, ne par pelnīto soda mēru tiesājamajam. Tautas tiesa ir kolēģiāls orgāns (tautas tiesnesis un divi tautas piesēdētāji), kas pēc tiesas izmeklēšanas pabeigšanas apspriežu istabā aiz slēgtām durvīm lems par tiesājamā turpmāko likteni. Kad nolasīs spriedumu, tad arī uzzināsit tiesas viedokli. Un pēc sprieduma pasludināšanas skolēni neizklīst — kopā ar savu skolotāju pārspriež redzēto, dzirdēto.

Tā pamazām veidojas cieņa pret likumu, tā prasības iegūst jaunieša tekošajās pārliecības aprises. Pēdējā nodarbība — iegūto zināšanu pārbaude. Tās formas dažādas — seminārs, konkurss, juridiska viktorīna. Atbildes — labas un, nav ko slēpt, — dažas pat Juridiskās fakultātes 1. kursa studenta zināšanu līmenī.

L. Baumaņa darbs neaprobežojas tikai ar skolēnu tiesisko audzināšanu. Viņš ir sava veida, ja tā varētu teikt, skolas juriskonsults. Pirms kārtējās nodarbības ieradies skolotāju istabā, viņš konsultē pedagogus par dažādiem viņus interesējošiem juridiskas dabas jautājumiem. Bieži jāuzstājas vecāku sapulcēs. Jāinformē par bērnu, tēvu un māšu atbildību no juridiskā viedokļa. Jāpalīdz vecākiem noskaidrot sasāpējušī gimenes, civiltiesību un dzīvokļu likumdošanas jautājumi.

Starp citu, iegūtā pedagoģiskā prakse Leonam Baumanim lieti noderēs nākotnē, jo viņš gatavojas kļūt par mācību spēku augstskolā, neklātienē pabeigt aspirantūru, iegūt juridisko zinātņu kandidāta grādu.

Šajā rakstā tika īsumā pastāstīts par jurista profesionālo pienākumu veidot jauniešī cieņu pret likumu, audzināt viņu komunisma cēlāju principu garā. Darbs, bez šaubām, ir grūts, taču rajona padomes deputāts komunists Leons Baumanis apzinās tā svarīgumu un nepieciešamību.

Tuvojas jaunais mācību gads. Un atkal skolās ienāks juristi. Starp viņiem arī Maskavas rajona tautas tiesas tiesnesis Leons Baumanis.

Aivars Vinkalns